

УДК 026:34:007

Юлія Половинчак

заввідділу НЮБ НБУВ, канд. іст. наук

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРЕДСТАВЛЕННЯ БІБЛІОТЕКАМИ ДОСЯГНЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ДУМКИ

У статті на прикладі діяльності Бібліотеки Конгресу США, мережі інституційних бібліотек Європейського Союзу, діяльності російських бібліотек розглядається досвід з акумуляції та представлення бібліотеками інформації правового характеру.

Ключові слова: Юридична бібліотека Конгресу, THOMAS, EUROLIB.

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується, серед іншого, зростаючою потребою в наданні достовірної, повної та своєчасної правової інформації. Поряд з причинами загального характеру (зміцнення правових і демократичних засад держави, підвищення рівня законності, правової культури суспільства тощо) така необхідність диктується водночас і станом законодавства: по-перше, постійно з'являються нові суспільні зв'язки і відносини, які, відповідно, потребують правового регулювання, а отже, появи принципово нових галузей права. По-друге, глобалізаційні процеси актуалізують розвиток як міжнаціональних, так і наднаціональних правових відносин.

Очевидно, що ці тенденції є викликом для системи правового інформування та бібліотек як її важливого елементу. З огляду на це сучасні бібліотеки активізують діяльність у сфері політико-правових інформаційних обмінів, зокрема, формуючи бази даних та інших інформаційних ресурсів правового характеру, здійснюючи наукові дослідження та інформаційно-аналітичну роботу з питань політико-правової проблематики; надаючи юридично-консультативну допомогу; проводячи правову просвітницьку діяльність.

Бібліотеки як інформаційні центри, орієнтовані на пошук, акумуляцію, зберігання, організацію та поширення суспільно корисних знань, зокрема і правових, є об'єктом наукового інтересу науковців. Висвітленню різних аспектів їхньої діяльності в контексті соціально-комунікаційної теорії присвячені праці М. Слободяника [9], Ю. Столярова [10], О. Онищенко

[8], В. Горового [1; 2], Г. Шемаєвої [12; 13], В. Копанєвої [6]. Комунікаційні аспекти діяльності бібліотечно-інформаційних структур розглядалися також у працях М. Дворкіної [5], В. Мінкіної [7], А. Чачко [11]. Останнім часом з'явилися дослідження, присвячені розгляду ролі бібліотечних установ у науковому та інформаційному супроводі політичних та правових процесів [3, 4]. У цьому контексті для з'ясування перспективних напрямів роботи бібліотек у налагодженні ефективного інформаційно-аналітичного супроводу суспільно-політичних процесів актуальним видається осмислення досвіду зарубіжних бібліотек у представленні досягнень національної правової думки.

Серед зарубіжних бібліотек, діяльність яких передбачає істотну правову складову, варто виділити Бібліотеку Конгресу США (The Library of Congress), в організаційній структурі якої передбачено Дослідницьку службу Конгресу, покликану забезпечувати законодавчий процес вичерпними, достовірними, об'єктивними, авторитетними і конфіденційними, за необхідності, дослідженнями. Бібліотека Конгресу водночас надає інформаційне забезпечення виконавчій владі і судовій системі, виконує функції агентства з авторських прав США – Бюро реєстрації авторських прав є структурним підрозділом бібліотеки.

Для забезпечення органів влади всіх рівнів всебічними дослідженнями в галузі права і надання юридичних довідкових послуг функціонує Юридична бібліотека, створена ще в 1832 р. На сьогодні цей підрозділ Бібліотеки Конгресу є найбільшою юридичною бібліотекою у світі, його фонди в понад 3 млн томів охоплюють колекції національних правових ресурсів та законодавства практично з усіх країн світу; від найдавніших і примітивних до найсучасніших і складних; усі системи права, як і всі теми в рамках закону. Юридична бібліотека намагається залучити й утримати в постійних колекціях найважливіші матеріали зарубіжного права – усіх основних національних, державних та прирівняних юрисдикцій: офіційні бюлетені, конституції, кодекси, закони, адміністративні правила і норми, коментарі та індекси законів, правил і норм, судові рішення та звіти, доповіді, правові бібліографії, каталоги, словники та енциклопедії. Вибірково акумулюються правова періодика, наукові дослідження, дисертації правового змісту, матеріали з історії права, публікації асоціацій адвокатів.

Що ж до американського права, то Юридична бібліотека є сховищем для повного представлення всього спектра юридичної інформації – законопроектів, резолюцій, матеріалів слухань Конгресу США, федеральних і державних урядових документів правового характеру та інших документів; правової періодики, звітів та оглядів Верховного суду США та

апеляційних судів. Бібліотека акумулює, зберігає (забезпечує друк і мікрофільмування) колекцій та надає до них доступ. В онлайн режимі користувачі можуть скористатися інтерактивним каталогом (пошук за каталогом книг, журналів, урядових документів та інших матеріалів, доступних у колекції Юридичної бібліотеки); доступом до колекції рідкісних видань (огляд колекції з демонстраційними фрагментами); методичними керівництвами до колекцій – так званими путівниками (guides) з різних питань, інформації стосовно колекції бібліотеки, методів юридичних досліджень, подій та проблем у рубриці «Юридичні дослідження та Путівник по колекції» (Legal Research and Collection Guides),

Юридична бібліотека Конгресу надає інформаційно-аналітичні, порівняльно-правові довідки щодо національного, зарубіжного та міжнародного законодавства. Зокрема, на сайті бібліотеки у вільному доступі представлені аналітичні огляди, що стосуються актуальних юридичних тем (Current Legal Topics), юридичних новин і подій у всьому світі (Global Legal Monitor), поповнюваних інформацією з Глобальної мережі правової інформації (Global Legal Information Network) – міжнародно-правової бази даних з офіційними повнотекстовими документами, опублікованими мовою оригіналу. Бібліотека в рамках задоволення потреб громадськості в інформаційно-аналітичних матеріалах юридичного характеру надає онлайн доступ до історичних юридичних документів у рубриці «Століття законотворення для нової нації» (Century of Lawmaking for a New Nation).

Також, враховуючи величезні обсяги глобальної правової інформації та виходячи з необхідності забезпечення наукових досліджень різних напрямів у галузі права, Юридична бібліотека Конгресу надає науково-методичну допомогу. Зокрема, її фахівцями було розроблено як загальне керівництво до глобальної правових досліджень [14] для посилання на джерела, збірники, цитати, періодичні видання (індекси і бази даних), словники, інтернет-ресурси, безкоштовні громадські веб-сайти, на основі передплати, послуги, з урахуванням конкретних веб-сайтів, так і за країнами [14]⁴⁴ (керівництво щодо кожної країни містять вступ у правову систему, офіційні джерела права, друковані ресурси і веб-ресурси).

Інформація навігаційного характеру, що має полегшувати користувачам пошук потрібних історико-юридичних документів, зосереджена в рубриці ТОМАС (THOMAS). THOMAS – керівництво з пошуку відповідних документів та навігації сучасними законодавчими базами, створене в контексті ініціативи Конгресу США щодо вільного доступу

⁴⁴ Foreign and International Law. – Mode of access: <http://www.loc.gov/law/help/foreign.php>

громадськості до федеральної інформації законодавчого характеру. Бібліотека розширила цю ініціативу і сьогодні надає доступ до текстів законів і резолюцій та їхніх описів (Bills, Resolutions), інформації стосовно діяльності Конгресу (Activity in Congress), звітів Конгресу (Congressional Record), інформації стосовно діяльності комітетів Конгресу (Committee Information), договорів (Treaties), президентських номінацій (Presidential Nominations), урядових ресурсів (Government Resources) [3, 347].

Отже, надання широкої громадськості вільного доступу до якнайширших масивів правової інформації є важливою складовою діяльності Юридичної бібліотеки Конгресу, що відіграє в правовій системі США ключову роль у забезпеченні відкритості влади для громадян.

Заслугове на увагу досвід роботи бібліотек у галузі правового інформування на міжнародному рівні, зокрема, EUROLIB – організації інституційних бібліотек ЄС (Organization of EC institutional Libraries, <http://www.eurolibnet.eu/3/26/>). Неофіційна група співпраці інституційних бібліотек ЄС була створена за ініціативою Генерального секретаря Європейського парламенту в червні 1988 р., таким чином EUROLIB є найстаршою з груп зі співробітництва між органами ЄС. Власне, як організація EUROLIB була утворена резолюцією Генеральної Асамблеї в 1997 р.

Сьогодні мережа EUROLIB об'єднує понад 40 установ – спеціалізованих бібліотек, створених для обслуговування органів об'єднаної Європи, таких як Центральна бібліотека Європейської комісії, Бібліотека Cedefop – Європейського центру розвитку професійної освіти (European Centre for the Development of Vocational Training), бібліотеки Суду ЄС, Комітету регіонів ЄС, Європейського поліцейського коледжу та низки інших; допоміжних установ ЄС у галузі інформаційного обслуговування, таких як Центр перекладів для органів Європейського Союзу чи відділ життєвого циклу інформації та відділ інформаційних технологій Ради Європи; наукових центрів – дослідження євроінтеграції у віртуальному середовищі (CVCE – Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe), Європейської дослідницької ради; центрів інформування громадськості та ін.

Всі ці установи, розташовані у різних країнах Європи, зосереджені на вирішенні спільних завдань інформаційного обслуговування органів, що становлять інституційну структуру ЄС. Їх об'єднання спрямоване на підвищення ефективності професійної діяльності персоналу бібліотек шляхом міжбібліотечного співробітництва; допомагає бібліотекам-учасникам досягти економії інвестицій у технології, закупки та послуги. EUROLIB розробляє загальні інструменти бібліографічного управління та забезпечення високої якості бібліотечних послуг, зокрема,

бібліографічного обліку та послуг з доставки документів у галузі європейської інтеграції; сприяє просуванню нових технологій в європейських установах для підвищення ефективності використання бібліотечних ресурсів, а також поліпшення доступу до EUROLIB-колекції. Об'єднання інституційних бібліотек підтримує загальний європейський підхід до таких питань, як збереження, надання доступу до історичних та сучасних колекцій та авторського права.

Важливою функцією EUROLIB є забезпечення бібліотечного форуму Європейського співтовариства для обміну досвідом і передовою практикою; поширення обізнаності про внесок європейських бібліотек у роботу установ, які вони обслуговують [15].

Практично всі учасники EUROLIB орієнтовані в першу чергу на обслуговування органів ЄС: вільний доступ до ресурсів надається співробітникам установ і органів ЄС; доступ для фахівців і дослідників (дипломатів, державних службовців з країн-членів ЄС, практикуючих юристів, викладачів, студентів та ін.) надається, як правило, за попереднім записом. Серед послуг, що їх інституційні бібліотеки ЄС пропонують користувачам поряд з традиційними, такими як замовлення через міжбібліотечний абонемент чи підготовка довідок за інформаційними запитами, варто відзначити додаткові: видавничу діяльність – випуск інформаційних бюлетенів щодо останніх подій європейської політики; повідомлення про нові видання, отримані бібліотекою, закупівлю видань на замовлення читачів, надання консультацій професійних експертів.

Значна увага приділяється акумуляції, збереженню та наданню доступу до інформації на електронних носіях – переважно це бази даних та CD-ROM чи доступ до документів через сайти бібліотек. Потужні електронні інформаційні ресурси акумульовано на сайті Центральної бібліотеки Європейської комісії (http://ec.europa.eu/libraries/doc/index_en.htm): доступ до кількох онлайн-баз даних, публікації міжнародних організацій в офіційному журналі Європейського Союзу, національних газетах. Колекції бібліотеки містять документи, що висвітлюють як історію, так і актуальні проблеми європейської інтеграції: питання міжнародного співробітництва та міжнародних відносин; особливості економічної, фінансової та соціальної політики Європейського співтовариства, міжнародних валютно-фінансових відносин; розвиток освіти, культури, науки, демографічні та статистичні характеристики членів ЄС, проблеми навколишнього середовища та природних ресурсів, інформації тощо.

Бібліотека надає доступ до комерційно виданих книг і журналів на всіх мовах співтовариства (основні колекції французькою, англій-

йською та німецькою мовами); до основних щоденних газет усіх держав-членів та деяких третіх країн. Віртуальна колекція Центральної бібліотеки Європейської комісії містить електронну бібліотеку документів Європейського підрозділу співпраці в галузі юстиції Євроюсту (Eurojust – European Judicial Cooperation Unit); портал Європейської електронної юстиції – European e-Justice portal (<https://e-justice.europa.eu/home.do?action=home&plang=en>) – електронні вікна для доступу до системи правосуддя на всій території ЄС; загальну інформацію про законодавство ЄС, національне законодавство держав-членів і міжнародне право, про прецедентне право на рівні ЄС та національному, міжнародну судову практику; організацію правової професійної діяльності на рівні ЄС та національному рівні, а також у різних системах правосуддя.

Серед бібліотек мережі EUROLIB варто виокремити електронну бібліотеку Європейського поліцейського коледжу (European Police College – CEPOL), агентство ЄС, покликане об'єднати старших офіцерів поліції з поліцейських сил в Європі, в основному для підтримки розвитку мережі і заохочення транскордонного співробітництва для боротьби зі злочинністю, громадської безпеки та правопорядку шляхом організації навчальних заходів та досліджень. Електронна бібліотека (<http://www.copol.europa.eu/index.php?id=e-net-e-library>) є частиною електронної мережі CEPOL, яка дає змогу архівувати, передавати і розповсюджувати будь-які документи, наукові дослідження для роботи правоохоронців. Цільова аудиторія бібліотеки – офіцери, тренери та викладачі поліцейських коледжів та академій у державах-членах ЄС, учні університетів або науково-дослідних правоохоронних досліджень та науки.

Досвід надання користувачам консультаційних послуг стосовно питань політико-правового характеру мають російські бібліотеки, в яких відповідно до міжвідомчої програми «Створення загально-російської мережі публічних центрів правової інформації на базі загальнодоступних бібліотек» організуються центри правової інформації (ЦПІ). Реалізація Програми почалася в 1998 р. Російським фондом правових реформ за участю Федерального агентства урядової інформації і зв'язку та Міністерства культури Російської Федерації. З 2002 р. реалізується Міжрегіональною громадською організацією на підтримку побудови інформаційного суспільства «Інформація для всіх» та партнерськими організаціями. Призначення таких центрів – організація вільного доступу громадян до правової інформації на основі використання сучасних інформаційних технологій. Так, Центр Російської

національної бібліотеки (<http://www.nlr.ru>) забезпечує доступ до правових баз даних «КонсультантПлюс», «Гарант», «Кодекс», «ФСО Росії» (Служба спеціального зв'язку та інформації Федеральної служби охорони Росії), які періодично оновлюються. Для допомоги користувачам у пошуку необхідної їм інформації політико-правового характеру співробітниками Центру було розроблено ряд спеціальних путівників, до яких забезпечується онлайн доступ: «Правові ресурси в мережі Інтернет», «Офіційні періодичні видання», «Економічні ресурси в мережі Інтернет», проект «Періодичні видання з економіки і права». Окремо серед юридичної періодики виділені газети і журнали – джерела офіційної публікації законодавства, перелік яких структуровано залежно від гілок влади, суб'єктів федерації.

На порталі міститься детальний перелік посилань на електронні представництва органів державної влади різних рівнів – як федеральних, так і суб'єктів Російської Федерації, а також портали міжнародних фінансових інститутів, російських і міжнародних бізнес-асоціацій, сайти з законодавства країн світу і систем державної влади, правових бібліотек тощо. Відвідувачам сайту доступні посилання на сторінки інформаційних центрів і агентств, компаній, що надають правові послуги, навчальних закладів, в яких можна здобути юридичну освіту, центрів правової інформації, що надають інформацію політико-правового характеру для громадян.

Слід зазначити, що з розвитком і набуттям досвіду ЦПП, їхня роль і функції змінюються, не обмежуючись лише наданням доступу до достовірної правової інформації, а дедалі більше зосереджуючись на наданні консультативних послуг, часто з залученням професійних юристів. Центрами надаються різноманітні види юридичної допомоги: юридична консультація з правового питання; юридичний висновок у письмовій формі в конкретній справі (питанні); складання довідок, запитів; складання скарг, клопотань (окрім судових); представлення інтересів громадян по цивільно-правових питань у цивільному, адміністративному і кримінальному судочинстві; представлення інтересів громадян в органах державної влади, місцевого самоврядування; надання юридичної допомоги з виїздом до громадянина за місцем проживання та ін.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що бібліотеки, відповідаючи на сучасні виклики, розширюють спектр послуг правового інформування, активізують діяльність у сфері політико-правових інформаційних обмінів та відіграють дедалі більшу роль у наданні громадськості

вільного доступу до правової інформації та забезпеченні відкритості влади для громадян.

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К., 2005. – 300 с.

2. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий – К., 2010. – 360 с.

3. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 481 с.

4. *Іванова Н.* Сучасні бібліотечні установи в процесі поширення правових знань / Н. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2010. – Вип. 26. – С. 81–87.

5. *Дворкина М. Я.* Библиотечное обслуживание: новая реальность : лекции / М. Я. Дворкина. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та культуры и искусств, 2003. – 48 с.

6. *Копанєва В. О.* Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : монографія / В. О. Копанєва / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – 198 с.

7. *Минкина В. А.* Коммуникационная политика библиотеки: содержание и особенности формирования [Электронный ресурс] / В. А. Минкина. – Режим доступа: <http://ellib.gpntb.ru/subscribe/index.php?journal=ntb&year=2003&num=6&art=2>. – Загл. с экрана.

8. *Онищенко О. С.* Інформаційні складові розвитку української державності і громадянського суспільства / О. С. Онищенко // Правова держава: щорічник наук. пр. – 2006. – Вип. 17. – С. 509–512.

9. *Слободяник М. С.* Трансформація змісту діяльності національної бібліотеки в період формування інформаційного суспільства // Вісн. Харк. держ. акад. культури // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика : зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 1999. – Вип. 1. – С. 30–38.

10. *Столяров Ю. М.* Библиотека: структурно-функциональный подход : [монография] / Ю. М. Столяров. – М. : Книга, 1981. – 255 с.

11. *Чачко А. С.* Развивающаяся библиотека в информационном обществе : науч.-метод. пособие / А. С. Чачко. – М. : Либерия, 2004. – 88 с.

12. *Шемаєва Г. В.* Комунікаційні навігатори наукових електронних ресурсів: створення та використання / Г. В. Шемаєва // Вісн. Кн. палати. – К. : 2007. – № 5. – С. 32–36.

13. *Шемаєва Г. В.* Система науково-галузевих комунікацій: теоретико-

методологічне обґрунтування / Г. В. Шемаєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 1. – С. 72–77.

14. Accidental Tourist on the New Frontier : An Introductory Guide to Global Legal Research, [Electronic resource] ; eds. Jeanne Rehberg & Radu D. Popa, Littleton, CO: F. B. Rothman, 1998. 1 v. Hardbound. – Mode of access: <http://www.loc.gov/law/help/foreign-guide.pdf>. – Title from the screen.

15. Eurolib Work programme for 2010–2015. – Mode of access: [http://www.euolibnet.eu/files/2010_WP_3 p.pdf](http://www.euolibnet.eu/files/2010_WP_3_p.pdf). – Title from the screen.

16. Foreign and International Law. – Mode of access: <http://www.loc.gov/law/help/foreign.php>. – Title from the screen.